

сённяшні дзень у многіх ВНУ рэспублікі, а таксама на некаторых факультэтах БДУ (у прыватнасці, хімічным) на другім курсе, знаёміць студэнтаў з метадамі і прыёмамі вядзення навуковага даследавання, спецыфікай выканання навукова-даследчых прац і значна аблягчае затым працу са студэнтамі ў межах навуковых спецыяльных семінараў. Спецыфіка ж навукова-даследчай працы са студэнтамі гуртка “Роднае слова” заключаецца ў тым, што яна мае не толькі ўласна пазнавальную ролю, але і дыдактычную, выхаваўчую скіраванасць, а значыць, дапамагае выхаваць, сфарміраваць ў навучэнцаў неабыхаваць да працэсаў сучаснай айчыннай і сусветнай навукі і цывілізацыйных працэсаў увогуле, сфарміраваць актыўную грамадскую і стваральніцкую пазіцыю. Да таго ж, навукова-даследчая праца са студэнтамі на малодшых курсах спрыяе іх своечасовай творчай самаідэнтыфікацыі, самавызначэнню, што дапамагае, з аднаго боку, скіраваць навучэнцам як мага раней уласныя высілкі ў абраным для свайго асобасна-прафесійнага развіцця рэчышчы, а з другога боку, выконвае своеасаблівую “селекцыйную” функцыю, што спрыяе фарміраванню асобаснага рэзерву навукі будучыні.

Наталля Чайка

ЭЛІПТЫЧНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ З ПРАПАЗІЦЫЯЙ СТАТАЛЬНАЙ ЛАКАЛІЗАЦЫІ

Прапазіцыя эліптычных сказаў са значэннем статальнай лакалізацыі складаецца з комплексу непрэдыкатывных кампанентаў. Звычайна ў склад названай прапазіцыі ўваходзіць актант аб’ектнага або суб’ектнага тыпу (Ag Object) і лакатыў (S Loc). Актанты ўказваюць на аб’ект або суб’ект, які размяшчаецца адносна пэўнага арыенціра. Названая структура эліптычнага сказа са значэннем статальнай лакалізацыі з’яўляецца мінімальна неабходнай: пры адсутнасці прэдыкатнага кампанента /быць/, /знаходзіцца/ прапазіцыйную семантыку ўтвараюць непрэдыкатныя – у дадзеным выпадку аб’ект (суб’ект) і лакатыў. Названая прапазіцыя рэалізуецца толькі ў *ізаморфных* структурах.

Эліптычныя канструкцыі са значэннем статальнай лакалізацыі ў межах прасторавага арыенціра. Эліптычныя канструкцыі са значэннем статальнай лакалізацыі ў межах прасторавага арыенціра ўключаюць нулявы дзеяслоў і два матэрыяльна выражаныя кампаненты. Адметнасць семантыкі названых сказаў заключаецца ва ўказанні на канкрэтны арыенцір пры дапамозе пэўных злучнікаў у спалучэнні з лакатывам. Якасць складу кампанентаў у падобных сказах можа быць розным. Прапазіцыя можа ўключаць адушаўлены суб’ект (агенса) і лакатыў Ag ø S Loc: *Твае салдаты тут, у акопах* (А.Дудараў); *Ля маці – дзеці: Лёдзя з мужам, Антось, Мікіта, Тамаш...* (Н.Гілевіч); *У засадзе Баранаў Васіль* (А.Куляшоў); *Ноч. Снягі, як горы. На снягах салдаты 3 27-га Сібірскага палка* (П.Броўка); *Бацька – у атрадзе* (В.Быкаў); *Як ні скажаш, вельмі цяжка на кавалку зарабляць. На сяле ўсё немцы ў касках, а Міколы не*

чуваць (П.Броўка). рэалізацыя семантычнай мадэлі можа ажыццяўляцца рознымі структурамі: $Ag \emptyset Loc \rightarrow N_n \emptyset Rel Adv$; $N_n \emptyset$ ля N_i ; $N_n \emptyset$ у N_i ; $N_n \emptyset$ на N_i ; $N_n \emptyset$ на N_i . Рэалізацыі прапазіцыйнай семантыкі статычнай лакалізацыі не адрозніваюцца разнастайнасцю. Агэнс заўсёды выражаецца назоўнікам або займеннікам у форме назоўнага склону. У названых канструкцыях толькі лакатыў мае розныя формы выражэння. Лакатыў можа выражацца **назоўнікам з прыназоўнікам**: *А сват у хаце з жаніхом* (Н.Гілевіч); *На агародзе Хоня...* (І.Мележ); *Зноўку ў ліпавых начоўках дзіця і песня...* (Т.Бондар); **прыслоўем**: *Яўхім дома...* (І.Мележ); **займеннікам з прыназоўнікам**: *З некуль выскачыў газік, пабег – сургунём*; *На ім – дзядзька Тамаш з велічэзным снапом* (П.Броўка); прыслоўным займеннікам: *Кінь буракі ды прыбярэся... Сваты там...* (І.Мележ). Аднак формы выражэння лакатыва не змяняюць яго сінтаксічную ролю. У стуркуры прапазіцыі лакатыў указвае на месца знаходжання суб'екта.

Прапазіцыя статальнай лакалізацыі можа ўключаць аб'ект (неадушаўлёны прадмет) і лакатыў. Семантычная мадэль эліптычнага ўключае $Object \emptyset Loc$. Структурна названыя сказы не адрозніваюцца ад папярэдніх, акрамя спосабаў выражэння аб'екта. Аб'ект у такіх сказах звычайна выражаецца назоўнікам: *На вуліцы – ластавак радасны цвіргат* (Н.Гілевіч); *Хлеб – у дзяжы і на лапаце*, *На подзе ў печы*, *На сталі, І на далонях ішчаснай маці...* (Н.Гілевіч); *Там, напэўна, гаі* (Н.Гілевіч); *Наперадзе – мосцік драўляны стары* (Н.Гілевіч); *І ўбачыў ружы...* *Скрозь і ўсюды – Духмяны квет, ружовы квет* (Н.Гілевіч). $N_n \emptyset$ у N_i ; $N_n \emptyset Adv Dir$, $N_n \emptyset Rel Adv$.

Дыктумны змест падобных сказаў прадстаўлены элементарнай прапазіцыяй, якая ўключае су'ект або аб'ект і лакатыў. Па-сутнасці названыя непрэдыкатывныя кампаненты і складаюць семантыку эліптычнага сказа. Семантычная структура такіх сказаў двухкампанентная.

Эліптычныя канструкцыі са значэннем статальнай лакалізацыі за межамі прасторавага арыенціра. Названая разнавіднасць эліптычных сказаў сустракаецца таксама вельмі часта. Семантычная структура гэтых сказаў не адрозніваецца ад папярэдніх і ўключае аб'ект або суб'ект і лакатыў. Адзінае адрозненне названых канструкцый заключаецца ў тым, што яны змяшчаюць адпаведныя прыназоўнікі, якія ўказваюць на тое, што суб'ект або аб'ект знаходзіцца па-за межамі прасторавага арыенціра. Часцей у такіх сказах ужываюцца злучнікі **за**: *За хмарай шызаі – неба сінява...* (Р.Баравікова); *За беражком – чыстая вада* (І.Мележ); *За лугам – магільнік, хмызняк і багна* (З.Бядуля); *Там, за сінім ціхім борам, шмат засмучаных суніц* (А.Куляшоў); *Дарога – за ўяўнай мяжой* (Т.Бондар); *За шыбай – снежаньскі лядок...* (Р.Баравікова); *...За дзеравянаю канцавою вуліцаю – мураваны грымучы горад* (К.Чорны) – $Object \emptyset S Dуп \rightarrow N_n \emptyset$ за N_i ; **ля**: *...Шыпыны куст – ля хаты – на шляху* (Р.Баравікова) – $N_n \emptyset$ ля N_g ; **перад**: *І палкоўнікава постаць*

у яго перад вачыма (П.Броўка) – N_n ø перад N_1 ; **побач**: Побач са сталом – канана (А.Макаёнак) – N_n ø побач са N_1 .

У падобных сказах могуць ужывацца і іншыя злучнікі, што змяняе толькі форму выражэння лакатыва і не ўплывае на элементарную прапазіцыю эліптычнага сказа.

Літаратура

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. – Л.: Наука, 1964. – 238 с.
2. Багдасарян В.Х. К вопросу об имплицитном в языке // Философия и методологические вопросы науки: Сб. ст. / Акад. наук Армян. ССР, Ин-т философии и права; Отв. ред. Г.А. Чеворкян. – Ереван, 1977. – С. 96 – 108.
3. Блох М.Я. Неполное и вторично полное предложения как строевые элементы разговорной речи // Теория и практика лингвистического описания разговорной речи: Межвуз. сб. науч. тр. Горький, 1987. – С. 13 – 20.
4. Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя. – Мн.: Універсітэцкае, 1987. – 320 с.
5. Гапова Е.И. Контекстные средства актуализации имплицитных темпоральных значений // Коммуникативный аспект: процессы и единицы: Межвуз. сб. науч. тр. / Рост. гос. пед. ун-т; Отв. ред. Л.В. Шишкова. – Л., 1991. – С. 25 – 31.
6. Дубовцева Т.Ф. Семантизация эллиптических конструкций как условие их функционирования в диалоге // Взаимодействие социальных и структурных факторов в языке и речи: Сб. ст. / Саратов. ун-т; Отв. ред. Л.И. Баранникова. – Саратов, 1988. – С. 79 – 84.
7. Соловьёва А.А. Эллипсис и перенос функций в сфере предикативно-обстоятельственных отношений в сложном предложении современного русского языка: Межвуз. сб. ст. / Куйбышев. гос. ун-т; Отв. ред. Е.С. Скобликова. – Куйбышев, 1982. – С. 97 – 104.
8. Фоминых Б.И. Типы эллиптических предложений в русском языке и их эквиваленты в чешском // Вопросы современного русского языка и диалектологии: Сб. ст. / Свердлов. гос. пед. ин-т; Отв. ред. В.Н. Светлова. – Тюмень, 1965. – С. 99 – 114.
9. Ширяев Е.Н. Основы системного описания незамещённых синтаксических позиций // Системный анализ значимых единиц русского языка: Синтаксические структуры: Межвуз. сб. / Краснояр. ун-т; Науч. ред. В.А. Белошапкова. – Красноярск, 1984. – С. 11 – 21.

Т.Л. Чахоўская

МЕТАДАЛОГІЯ І МЕТАДЫ ФОНАСТЫЛІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

У сучасным мовазнаўстве цікавасць да вывучэння гукавога ладу беларускай мовы застаецца адным з фактараў развіцця тэорыі мовы. Фанетычны аналіз гукавых сродкаў мае на мэце выяўленне асноўных адзінак, апісанне іх фанетычных уласцівасцей і правіл выкарыстання ў мове.

На падставе найноўшых дасягненняў лінгвістыкі даследуюцца сегментныя і суперсегментныя фанетычныя сродкі – гукі, склады, націск, інтанацыя. Асабліва ўвага надаецца элементарным адзінкам – гукам, якія разглядаюцца ў розных аспектах – артыкуляцыйным, акустычным, перцэптыўным і функцыянальным. Аналіз фанетычных сродкаў мовы звязаны з